

Arş. Gör. İlyas AK

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ilyas.ak@atauni.edu.tr

ÇORUM KAZA MERKEZİNDE MÜSLÜMAN ERKEK ŞAHİS VE SÜLALE ADLARI: 1844-1845 TEMETTÜAT DEFTERİNE GÖRE*

Özet

Yeni doğan bir çocuğa isim verilirken tesadüfi ya da alelade bir isim seçilmez. Mutlaka ebeveynleri tarafından kendileri için anlamlı bir isim belirlenir. Türk toplumunda genellikle isim verilirken ebeveynler kendi anne veya babasının isimlerini esas almaktadır. Bunun yanı sıra çocuğa, içinde bulunulan sosyal ya da ekonomik durumu belirten isimlerin de verildiğini bilmekteyiz. Örneğin, "Garip" adına fakir bir ailenin çocuğuna verdiği bir isim olarak rastlayabiliriz ya da "Kadir Gecesi" bir erkek çocuk dünyaya gelmişse ona "Kadir" isminin verilmesi çok olasıdır. Diğer taraftan çok çocuklu bir aile artık çocuk istemiyorsa "Yeter", "Dursun" gibi isimleri kullanmaktadır ya da ilk doğan çocukları ölmüş ebeveynler, tekrar çocuğu olduklarında yaşamasını temenni ettikleri için ona "Yaşar" adını vermişlerdir. Bunun gibi örnekleri çoğaltabiliriz. Ancak, genel itibariyle Türk toplumunun çocuklarına verdiği en yaygın isimler, Dört Halife (Bekir, Ömer, Ali, Osman) ve Kur'an'da geçen peygamber (İbrahim, İsa, Yusuf, Davut, Süleyman, Adem, Musa, Salih, İsmail vd.) isimleridir. Bir insanın ismi, kişileri diğer insanlardan ayıran başlıca özellik olduğu gibi kişi isimleri, lakap ve unvanlar incelenen bölgenin sosyal, dini ve kültürel yapısı için önemli bilgiler vermektedir. Bu çalışma, 1844-1845 (H. 1260-1261) yılında sayımı yapılan ve Çorum merkez kazasının 42 mahallesini ihtiva eden "Çorum temettüat defterlerine" dayanmaktadır. Araştırma, Çorum merkez sancağındaki 42 mahallede yaşayan 1998 hane reisinin verilerine dayanarak 1844-1845 yılında, Çorum'da kullanılan kişi ve sülale adlarını tespit ederek, bu yıllarda on bin nüfusla orta ölçekli bir Anadolu şehri olan Çorum kentinin sosyal hayatını tasvir etmeyi amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Tanzimat, temettüat defterleri, Çorum, ad, sülale.

MUSLIM MALE AND FAMILY NAMES IN THE CENTRE OF CORUM:
ACCORDING TO 1844-1845 TEMETTUAT REGISTERS

Abstract

When a newborn child is named, it is not chosen by chance or by name. A meaningful name is determine for them by their parents. While names are often given in Turkish society, the parents are based on the names of their parents. Apart from this, we are also aware of the fact that the child is given names that indicate the social or economic situation in which they are found. For example, we may come across Garip as a name given by a poor family to his child. Or if a boy came to the world at Gadr Night it is very likely that given him the name of Kadir. On the other hand, if a family with a lot of children does not want children anymore, Yeter uses names like Dursun. Or the parents whose firstborn children died have given him the name of Yaşar because they wish they could live again when they were children. We can duplicate examples like this. However, the most common names given to the children of the Turkish society in general are the four Caliphs (Bekir, Omer, Ali, Osman) and the Prophet (Ibrahim, Jesus, David, Solomon, Adam, Moses, Salih) are the names. As a person's name is the main feature that differentiates people from other people, person names, nicknames and titles provide important information for the social, religious and cultural structure of the region studied. This study is based on the "Corum temettüat registers" which was enumerated in 1844-1845 (1260-1261) and contains 42 districts of Corum central accidents. The research was carried out in 1844-1845 based on the data of 1998 households living in 42 districts of Corum Central Sanjak, by determining the names of persons and dynasties used in Corum, aiming to portray the social life of the city of Corum, a medium-sized Anatolian city with a population of ten thousand, during the Tanzimat Period.

Keywords: Tanzimat, temettüat registers, Corum, name, dynasty.

Giriş

"İmparatorluğun en uzun yüzyılında" Osmanlı Devleti, içinde bulunduğu kötü vaziyeti değiştirmek ve Kanun-ı Kadim'e dönebilmek için 3 Kasım 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nı ilan etmiştir. Ferman, vergi hususunda adalet vaat etmekteydi. Buna göre örfi vergiler kaldırılmış, bunun yerine sayımı muhassıllar tarafından yapılan ve halktan kudret ve servetine göre adil bir ödeme talep eden "ancemaatin vergisi" getirilmişti (Türklü, 2016: 132).

Tanzimat'ın üçayağı vardır. Bunlar: hak ve hürriyetlerin verilmesi, can ve mal emniyeti, maliyenin düzene sokulmasıdır. Tanzimat uygulayıcılarının asıl hedefi yeni bir vergi reformu meydana getirmektir. Çünkü diğer alanlarda uygulanacak olan Tanzimat'ın önce mali alandaki adalete dayanması gerekiyordu. Yeni vergi düzenlemesi yapılabilmesi için öncelikle vergi kaynaklarının yeniden tespiti ve sayımı gerekiyordu. Bunun için devlet tarafından 1840 yılı başında Tanzimat'ın uygulanacağı yerlerde Tanzimat'ı tanıtmak ve mal yazımını sağlamak için muhassıllık kurumu kurulmuş ve muhassıllar bu amaçla görev yerlerine gönderilmişti. Böylece yeni vergi kaynakları için 1840 (H.1256) yılında "Emlak ve Arazi ve Hayvanat ve Temettüat" sayımları yapılmaya başlanmış,

bazı yerlerde bu tarih 1844'ü (H.1260-1261) bulmuştur. Çalışmaya kaynaklık eden Çorum temettüat sayımları ise 1844 yılında başlamıştı (Ak, 2017: 2).

Çorum doğal konumundan ötürü, çok eski dönemlerden beri önemli bir yerleşim yeri olmuştur. Bu nedenle tarihi oldukça zengindir. Kentin tarihinin Kalkolitik döneme (M.Ö. 4000) kadar dayandığı bilinmektedir. Özellikle Anadolu tarihine damgasını vuran Hititlerin başkentinin Çorum'da (Alacahöyük) bulunması ayrı bir tarihsel değer taşımaktadır (Yurt Ansiklopedisi, C. III 1982: 2022). Şehir, adını Türklerin fethinden sonra bölgeye yerleşen Çorumlu Türkmen oymağından almıştır. Daha sonra bu isim Çorum şekline dönüşmüştür (Şahin, 1993: 373).

Çorum bölgesi Osmanlı hâkimiyetine girinceye kadar sırasıyla: Hattiler, Hititler, Frigler, Persler, Galatlar (şehrin güney kesimlerinde), Kapadokya Krallığı (şehrin kuzey kesimlerinde), Pontus Krallığı, Roma İmparatorluğu ve Bizans hâkimiyetinde kalmıştır (Kara, 2008: 31; Uluç, 2015: 25-28). Malazgirt Savaşı'ndan (1071) sonra, Danişmend Gazi Kızılırmak ve Yeşilirmak yörelerini alarak, Sivas, Amasya, Çorum, Kayseri ve Tokat'ta egemenlik kurmuştur (Yurt Ansiklopedisi, C.III 1982: 2032). Şehir, Danişmentliler ve Anadolu Selçukluları arasında zaman zaman el değiştirmiş olmakla beraber Sultan II. Kılıçarslan (1155-1192) şehri mutlak hâkimiyeti altına almıştır. Köseadağ Savaşı'ndan (1243) sonra Moğolların nüfuzu altına giren bölge Eratnaoğulları ve Kadı Burhaneddin Devletlerinin hâkimiyetinde kalmıştır. Kadı Burhaneddin Devleti, 1398'de Akkoyunlu Beyi Karayülük Osman'a yenilip beyliğinin ortadan kalkmasından sonra Çorum ile beraber ona bağlı tüm yöreler Osmanlı idaresine girmiştir (Şahin, 1993: 374).

Osmanlılar tarafından ele geçirilmesinin ardından Çorum yöresi Amasya'da bulunan Şehzade Çelebi Mehmet'in idaresi altındaydı. Timur karşısında kaybedilen Ankara Savaşı'ndan sonra yaşanan Fetret Devri'nde Çelebi Mehmet yöreyi egemenliği altında tutabilmek için yörede bağımsız hareket etmeye başlayan Türkmen beyi ile çarpışmak zorunda kalmıştır. Bu durum Çelebi Mehmet'in 1413'e kadar Osmanlı saltanatını elde etmesine kadar sürmüştür. (Yurt Ansiklopedisi, C.III 1982: 2034). Çorum bölgesi Osmanlılar zamanında Eyalet-i Rûm içerisindeki kazalardan biri olmuştur (Bulduk, 1992: 130).

Osmanlılar zamanında XV. yüzyıldan itibaren Anadolu'nun tamamına "İklim-i Rûm" veya "Memleket-i Rûm" denirdi. Amasya, Sivas, Tokat'ı kapsar şekilde 1413 yılında Vilâyet-i Rûmiyye-i Suğrâ kurulmuştur. Rum eyaleti, XV. yüzyılın sonunda Amasya, Tokat, Sivas'a ek olarak Canik, Çorum ve Karahisarşarkî sancaklarını da içerisine almaktaydı (Açıkel, 1988: 225-226; bk. Hanilçe, 2013: 40).

Çorum Osmanlı taşra teşkilatı içerisinde 1456 yılında vilayet; 1521 yılında Rum (Sivas) eyaletine bağlı sancak olarak kayıtlara geçmiştir (Kara, 2008: 38). 1519 senesine gelindiğinde tamamlanan I. Selim dönemine ait 79 numaralı mufassal tahrir defteri, Osmanlı idaresinin Run Eyaleti'nde tam anlamıyla şekillendiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir (Hanilçe, 2016:790). 1841 yılına kadar Sivas eyaletine bağlılığı devam eden Çorum, bu tarihten itibaren Ankara eyaletine bağlanmış ve 1863'e kadar sancak merkezi olarak kalmıştır. 1864'te Yozgat'a bağlı bir kaza olarak örgütlenmiştir. Şehir, 1894'te Beşiktaş muhafızı (7-8) Hasan Paşa'nın gayretleri ve Ankara valisi Abidin Paşa'nın yardımıyla Ankara'ya bağlı bir sancak merkezi yapılmıştır. Bu dönemin ilk Çorum mutasarrıfı Rüştü Paşa'dır (Yurt Ansiklopedisi, C.III 1982: 2036).

Bu çalışmaya konu olan 1844-1845 yıllarında kent, Ankara eyaletine bağlı Çorum sancağının merkez kazası konumundadır. Nüfusu yaklaşık 10 bin civarındadır.¹

I. Çorum Temettüat Defterleri

Temettü' kelimesi kâr etme, kazanma, kâr, fayda anlamlarına gelmektedir. Temettüat ise temettü'nün çoğulu olup kârlar, faydalar anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, 2002: 1073). Temettü vergisi, Tüccar ve esnafın senelik kazançları üzerinden alınan bir vergi türüdür (Pakalın, 1993: 453). Tanzimat devrinden önce farklı adlarla alınan vergilerin yerine tek bir verginin konulması için hane reislerinin gelirlerini tespit etmek için muhassıllar² tarafından temettü' sayımları yapılmıştır. Bu sayımlar sonucu tutulan temettüat defterleri³ 19. yüzyıl ortaları Osmanlı sosyal ve iktisadi tarihi için oldukça önemli bilgiler içermektedir. Türkiye'de temettüat defterlerini Tefik Güran ile beraber ilk çalışanlarından olan Kütükoğlu bu defterlerin önemini şöyle açıklamaktadır: "15. ve 16. yüzyılların bir nevi vergi defteri olan tahrir defterlerinden çıkarılan bilgilerden çok daha fazlasını -bu defterlerden elde edebiliriz. Ayrıca temettüat defterleri, nüfus defterleri kadar önemli olmasa da -kişilerin hüviyetleri itibarıyla ayrıntılı bilgiyi kapsadıklarından dolayı daha mükemmel sonuçlar çıkarabiliriz" (Kütükoğlu, 1995:395).

Temettüat defterleri ekonomiden nüfusa çok farklı konularda çalışma yapmaya olanak sağlamaktadır. Bir yerleşim birimine ait temettüat defterleri hane reisleri kapsamında düşünüldüğünde şahıs isimleri konusunda çalışma yapmaya da uygun yapıdadır. Bu bağlamda bu çalışmada Çorum kent merkezine ait mahallelerde yaşayan hane reislerinin isimlerinden yola çıkılarak Çorum özelinde isim verme konusundaki yaklaşımlar belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın kaynaklarını, Ankara eyaletine bağlı Çorum merkez kazasına ait 42 mahallenin, 1844-1845 (H. 1260-1261) yıllarında tahriri yapılmış olan temettüat defterleri oluşturmaktadır. Bu dönem Çorum kentinin idari anlamda "sancak merkezi" olarak işlevini sürdürdüğü dönemdir (Aktüre, 2015: 124). Çorum merkez kazasına ait 42 mahalleyi içeren bu defterler, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliye Varidat Temettüat Katalogları (BOA. ML. VRD. TMT. d.) içerisinde yer almaktadır⁴ (bk. Tablo 1.).

¹ Çorum şehrini on bin nüfuslu olarak kabul etmemizin nedeni 1998 hane reisini 5 katsayısıyla çarpmamızdır. 1998 hane reisini 5 katsayısıyla çarptığımızda 9.990 sayısına ulaşmaktayız. Her ne kadar hane sayısı hakkında tartışmalarda görüş farklılıkları olsa da, Osmanlı nüfus hesaplamalarında Ömer Lütfi Barkan'ın bir haneyi 5 kişi olarak kabul etmesi en yaygın olanıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Göyünç, 1979: 331-348).

² Kelime anlamı olarak "hasıl eden, husule getiren" demek olan muhassıl Osmanlı Devleti'nden önce İslâm Devletleri'nde, her çeşit malın tahsilini yapan memur kavramında kullanılmaktaydı (Efe, 2002: 8).

³ Geniş bilgi için bkz. (Kütükoğlu, 1995: 395-418); (Güran, 1985:301-319); (Öztürk 2003: 287-304); (Serin, 1998: 717-728); (Ak, 2017).

⁴ Bu defterler, 00395- 00396- 00402- 00403- 00408- 00409- 00410- 00412- 00414- 00418- 00420- 00426- 00428- 00431- 00432- 00433- 00436- 00440- 00443- 00444- 00469- 00470- 00473- 00476- 00479- 00482- 00484- 00486- 00488- 00489- 00503- 00508- 00509- 00512- 00517- 00522- 00532- 00538- 00562- 00570- 00573- 00576 arasında sıralanmaktadır. Her ne kadar bu defterler toplam 274 sayfadan oluşsa da, 00395 kodlu Hacı Recep Mahallesi'nin 20. ve 21. sayfaları ile 00570 kodlu Kundistan Mahallesi'nin 2. ve 3. sayfaları eksiktir. Bundan dolayı Hacı Recep Mahallesi'ndeki 20. ve 21. sayfalarda bulunan hane 101 ile hane 111 arasındaki kişileri tespit etmemiz mümkün olmamıştır. Yine Kundistan Mahallesi, 3. sayfada tahriri yapılan kişinin varsa gayrimenkulleri yazıldıktan sonra hayvanları yazma sırasına gelinip "sağman sığır inek, re's: 2, hâsilâtı: 30 kuruş" ibaresi ile 4. sayfadan başladığı için hane 1 ile hane 6 arasındaki kişileri değerlendirme imkânı bulamadık. Bu sayfaların olmayışı aklımıza birkaç olasılık getirmektedir: Ya defterler dijital ortama aktırılırken bu sayfalar okunamayacak ve tamir edilemeyecek durumda olduğu için atlanmış ya da dijital ortama aktarılırken gözden kaçırılarak taranmamıştır. Ayrıca defterlerde hem

Çorum temettüat defterlerinde, bir mahallenin kaydına başlarken “Ankara Eyâleti mülhakâtından nefis-i Çorum mahallâtından Hacı Recep Mahallesi’nde mukîm ahâli-i İslâmın emlak ve arâzi ve temettüatlarını mübeyyin defteridir” (BOA. ML. VRD. TMT. d-00395) veya “Ankara Eyâleti mülhakâtından Çorum Kazası mahallâtından Çiriş nâm mahalde mukîm olan ahâlinin temettüat-ı senevîleri ber-vech-i mikdârını mübeyyin defteridir” (BOA. ML. VRD. TMT. d-00396) ya da “Ankara Eyâleti mülhakâtından Çorum Kazası mahallâtından Medrese Mahallesi’nde sâkin ahâli-i İslâmın arâzi ve emlak ve temettüatı defteridir” (BOA. ML. VRD. TMT. d-00408) gibi muhtelif ibareler söz konusudur. 1844-1845 yıllarında Çorum, Ankara’ya bağlı bir kaza olduğu için her mahallenin başında mutlaka “Ankara Eyâleti mülhakâtından Çorum Kazası” şeklinde yazılarak statüsü belirtilmiştir. Kundistan Mahallesi bu durumun tek istisnasıdır. Çünkü daha önce belirttiğimiz gibi, Kundistan Mahallesi’nin 2.

ve 3. sayfaları eksik olup sadece 1. sayfada “Kundistân, Kaza-i Çorum Mahallesi” yazmaktadır.

Tablo 1. Çorum Temettüat Defterlerinde Kayıtlı Mahalleler

Sıra No	Defter Kodu	Defter No	Sayfa Adedi	Mahalle Adı (1844-1845)
1	BOA.MLD. VRD. TMT. d.)	00395	12	Hacı Recep
2		00396	5	Çiriş
3		00402	5	Pazar
4		00403	5	Pûşiyân
5		00408	5	Medrese
6		00409	8	Yavru Turna
7		00410	6	Şeyhler
8		00412	5	Fatmabacı
9		00414	9	Nurullah
10		00418	9	İsa Halife
11		00420	7	Çöplü
12		00426	5	Gülabibey
13		00428	7	Azâb Ahmed
14		00431	6	Ümid Halife
15		00432	5	Sancakdâr
16		00433	5	Çebni
17		00436	7	Hacı Gevân
18		00440	7	Karakeçili
19		00443	5	Çiftlik
20		00444	11	Sağrıncı
21		00469	7	Çakır
22		00470	7	Cami-i Kebîr
23		00473	9	Uç
24		00476	8	Hacı Nasrullah
25		00479	4	Şarkiyân
26		00482	7	Tepecik
27		00484	7	Hacı Davud

yazım hem de sayım işlemlerindeki hataları dikkate alırsak, bu sayımı gerçekleştiren muhassılların hata yapmış olma ihtimalleri de göz önünde tutulmalıdır.

28		00486	3	Hacı Nurullah
29		00488	5	Narlıoğlu
30		00489	9	Emir Ahmed
31		00503	9	Şeyh Eyyüb
32		00508	8	Acel-i Sâni
33		00509	11	Karamançavuş
34		00512	10	Ağpınar
35		00517	5	Kale
36		00522	6	Hacı İshâk
37		00532	15	Burhan Kethüdâ
38		00538	7	Hacı Yusuf
39		0562	7	Hacı Kemal
40		00570	4	Kundistan
41		00573	7	Acel-i Ūlâ
42		00576	5	Sofular
Toplam			274	

Tablodan da anlaşılacağı üzere 42 mahallenin, 8 mahallesi dini bir statüye işaret eden *hacı* kelimesi ile başlamaktadır. Hacı Recep, Hacıgevân, Hacı Nasrullah, Hacı Davud, Hacı Nurullah, Hacı İshâk, Hacı Yusuf, Hacı Kemal'dir. Yine Medrese, Cami-i Kebîr, Şeyhler, İsa Halife, Şeyh Eyyüp, Sofular; İslam dini ile özdeşleşmiş *medrese, cami, halife, şeyh, sofı* gibi dini kavramlara işaret eden kelimeleri ihtiva etmektedir. Çorum mahalle adlarında dini bir kimliğin çok yaygın olduğunu söylemek mümkündür.

Yalnız Müslümanların yaşadığı Çorum şehrinde, dini bir statüyü belirten mahalle adlarının yaygın olması doğaldır. Ancak, Balkanlarda gayrimüslimlerle iç içe yaşayan Müslüman mahalle adlarının pek de öyle olmadığını Manastır şehri örneğinde görmek mümkündür. Aynı yıllarda, yani 1843-1844 yıllarında Manastır'ın nüfusu 25 bin 134'tür. Bunların 12 bin 138'i Müslim, 12 bin 996 kişisi de gayrimüslimdir. Kabaca mahalleler Müslüman, Hristiyan, Yahudi ve Kıpti Mahalleleri olarak birbirlerinden ayrılmışlardır. 1831-1843 yıllarında toplam 16 Müslüman Mahallesi olup Emirler, Zindancı, Kara Debbağı Mahalleleri hariç geri kalan mahallelerin tamamı kişi adlarına dayanmaktadır. Bu mahalleler: *Eyne Bey, Hamza Bey, Sinan Bey, Dımışkı Bey, Azab Bey, Firuz Bey, Kasım Çelebi, Bali Voyvada, Kara Oğlan, Yakup Bey, Oğul Paşa, Hüseyin Subaşı, Ali Çavuş* Mahalleleridir (Öztunç, 2013: 87-94). Manastır'da 16 Müslüman mahallesinin ismini incelediğimizde rahatlıkla şunu diyebiliriz: Osmanlı Devleti'nin buraya yönetici olarak atadığı kişiler, Akıncılar veya yerel nüfuz sahibi kişilerin adları, Manastır şehrinde, Müslüman mahallelerinin isminin şekillenmesinde çok önemli bir rol aldığını söyleyebiliriz.

II. Şahıs Adları

Kişi adlarını, Onomastik (Fr.) ya da Antroponimi (Fr.) bilim dalları incelemektedir. Onomastik: "Özel adlar ve özellikle kişi adları bilimi"; Antroponimi: "Kişi adlarını inceleyen bilim dalı" anlamlarına gelen kelimelerdir bk. www.tdk.gov.tr, 19.01.2018, 17.47. Onomastik yirmi kadar kola ayrılır. Bunlar içerisinde insan ve yer adlarından başka, kavim adları (Etnonimi), balık adları, gibi bilgi kolları vardır. Demek oluyor ki Onomastik: insanların hayvanların, cansızların, bitkilerin isimleri ile uğraşan ve çeşitli ilim kollarına yardımcı olan veya ileride olabilecek olan bir bilgi dalıdır (Eröz, 1972:107) Onomastik biliminin kişi adlarını konu alan bölümüne Antroponimi, yer adlarını konu alan

bölümüne ise Toponimi adı verilmektedir (Kurt,1991: 169). Tarih boyunca birçok kültürün yerleşme ve geçit güzergâhı olmuş olan ülkemizde ise Toponimi çalışmaları 1920'lerden itibaren başlamış ve bu alanda birçok eser kaleme alınmıştır (Hanılçe, 2013: 91).

Şahıs isimlerinin alınışında coğrafyanın, kültürün, dini ya da fikri inanış gibi çeşitli faktörler bulunmaktadır. Şanlıurfa'da en çok kullanılan erkek isminin Halil olmasının nedeni Hz. İbrahim'dir. Tunceli'de en çok kullanılan dört ismin Hüseyin, Ali, Hasan ve Hıdır olmasının nedeni bölgede Alevi vatandaşların yoğun olmasıdır (Demir, 2012: 62). Zaman ve mekân farklılığından dolayı gelişen ve değişen kültürlerde kullanılan isimlerde değişmiştir.

Yol kulu, Gülbeyi, İl Beyi gibi isimler İran coğrafyasında Alaaddin Keykubad, Gıyaseddin Keyhüsrev olurken, Türklerin İslamiyet'i kabulüyle beraber çocuklarına Arapça kökenli adlar vermesi yoğunlaşmıştır (Demir, 2011: 146). Örnek vermek gerekirse Osmanlı kadılarında birçoğunun adı Müslihiddin'dir (Kurt, 1993: 223).

Herkesin bir adı vardır ama her adın bir hikâyesi olmayabilir. Çoğu insanın ismi büyükbaba ya da büyükanneden miras kalmıştır. Anadolu'da ebeveynler çocuklarına erkek ismi seçerken, yaygın olarak dini içerikli isimleri tercih etmişlerdir. Bu isimler Hz. Peygamberin adları olan: Ahmet, Mahmut, Muhammet, Mustafa; Kur'an'da geçen: Adem, Davut, İsa, Salih, İbrahim vd. ya da dini gün ve aylarda doğanlar için o gün ya da ayın ismi olan adlar: Ramazan, Kadir, Bayram vd. Bu durum kız isimleri için de geçerlidir. Zeynep, Fatma, Ayşe isimleri Hz. Peygamber'in kızlarının ve eşinin adlarıdır. Kısaca insanların çocuklarına verdikleri adlar onların kişiliklerinin ve kültürlerinin bir yansımasıdır. Avrupa'da onomastik alanında uluslararası kongreler düzenlenmekte ve konuya büyük önem verilmektedir (Kurt, 1991: 169). Ülkemizde ise kişi adları üzerine bilimsel çalışmalar oldukça azdır. Bilimsel nitelikli kaynaklı incelemeler ise tarihi kaynaklara ve arşiv malzemesinden faydalanmak suretiyle yapılan çalışmalardır. Ancak bu çalışmaların sayısı yeterli değildir. Akademik nitelikli çalışmaların sadece bir bölümünde 15 ve 16. yüzyıl Osmanlı "tapu-tahrir defterlerindeki" vergi mükellefi listelerinden faydalanılmıştır. Genel olarak vergi veren kişiler erkek olduğu için araştırmacılar erkek isimleri üzerinde durmuşlardır. Ancak 15 ve 16. yüzyıl erkek adları konusundaki çalışmalar sınırlı bir düzeyde kalmıştır. Bu alanda istenilen seviyeye ulaşabilmek için arşiv ve kütüphanelerde bulunan her türlü malzemeyi değerlendirebilecek uzman kişilerden ekipler kurup, mali destek sağlanması gerekmektedir (Açıkel, 2003: 306).

Şahıs isimleri üzerine çeşitli kaynaklar kullanılarak birçok yayım yapılmıştır. Osmanlı dönemi şahıs isimleri çalışmaları için "Tahrir Defterleri", "Şer'iyeye Sicilleri" ve az da olsa "Temettüat Defterleri" kullanılmıştır. Bir yörenin nüfus kayıtlarını esas almak suretiyle Cumhuriyet dönemine ait şahıs adları üzerine yapılmış çalışmalar da görmek mümkündür. Destanlar ve kitabeler gibi kaynaklardan da faydalanmak suretiyle kişi adlarını konu edinen çalışmalar da yapılmıştır (Demir, 2012: 62). Araştırma, sadece "tapu-tahrir defteri"ne dayanarak 15. ve 16. yüzyıldaki şahıs adlarını ortaya koyan çalışmalarının yanında, temettüat defterlerinden yararlanmak suretiyle 19. yüzyıldaki şahıs adlarının çalışılabileceğini göstermesi açısından önemlidir. Bununla birlikte bu alandaki eksikliği giderebilecek mikro düzeydedir. Bu tip yerel çalışmaların artması, kongreler ve sempozyumlar düzenlenmesi hatta Onomastik (Antroponimi) gibi enstitülerin kurulmasıyla bu alandaki eksiklik kapatılacaktır.

Çorum temettüat defterlerinden faydalanmak suretiyle tespit edebildiğimiz 1998 vergi mükellefi hane reislerinin isimlerini bir bütün içerisinde incelemek açısından tablo şeklinde vermek

daha uygundur. Ancak, Çorum şehrinde yaklaşık iki bin vergi mükellefinin tamamı erkek olduğu için sadece erkek isimlerini tespit edebilmekteyiz.

Tablo 2. Çorum Mahallelerinde En Çok Kullanılan Erkek İsimleri ve Mahallelere Göre Dağılımı-I.

S.No	Mahalle Adı	Mehmed	Mustafa	Ali	Osman	Hasan	Ahmed	Ömer	Hüseyin	İbrahim	Bekir	İsmail	Süleyman	Halil
1	Hacı Recep	17	15	11	3	6	6	11	6	4	7	3	2	-
2	Çiriş	5	1	3	3	1	2	1	2	-	2	1	-	-
3	Pazar	2	-	1	5	-	2	2	-	-	1	1	1	-
4	Pûşîyân	2	-	8	1	6	1	-	1	1	-	-	-	-
5	Medrese	4	6	3	5	1	2	1	3	-	1	-	1	-
6	Yavru Turna	5	6	4	4	6	3	4	5	3	2	1	1	1
7	Şeyhler	9	3	2	5	5	2	5	2	1	3	2	-	-
8	Fatma Bacı	1	4	4	4	4	2	2	-	1	2	2	2	-
9	Nurullah	14	5	14	4	5	4	4	6	5	3	2	3	2
10	İsa Halife	11	5	8	13	5	5	7	5	7	2	1	4	-
11	Çöplü	4	3	4	4	2	2	6	2	1	4	-	-	-
12	Gülabibey	8	7	4	3	-	2	-	2	1	1	1	-	-
13	Azâb Ahmed	4	4	3	7	8	2	4	2	-	1	-	-	1
14	Ümid Halife	5	3	4	6	1	3	1	4	1	-	1	1	-
15	Sancakdâr	4	1	-	2	1	4	2	1	1	-	2	-	1
16	Çebni	6	1	4	-	1	2	2	1	-	1	2	1	-
17	Hacı Gevân	6	3	4	4	4	2	2	2	3	4	1	-	-
18	Karakeçili	6	7	3	2	1	10	4	3	2	2	3	-	-
19	Çiftlik	2	3	7	1	2	1	3	2	-	-	1	1	-
20	Sağrıncı	11	13	9	7	4	4	6	6	6	1	1	1	1
21	Çakır	9	4	2	2	8	4	3	4	4	-	1	1	1
22	Cami-i Kebîr	10	2	4	4	2	5	3	2	2	1	1	2	2
23	Uç	10	9	8	4	5	6	3	10	3	6	2	-	1
24	Hacı	6	5	2	6	7	6	2	2	4	4	1	1	1
25	Şarkiyân	2	6	1	1	3	-	1	1	1	-	1	-	-
26	Tepecik	7	4	6	6	6	5	1	2	3	-	2	1	2
27	Hacı Davud	5	5	5	3	3	10	4	-	-	2	-	3	-
28	Hacı	-	-	1	1	-	1	1	-	1	-	-	1	-
29	Narlıoğlu	3	6	5	3	1	1	2	2	-	1	2	2	-
30	Emir Ahmed	20	5	4	2	7	1	7	5	4	3	4	-	3
31	Şeyh Eyyüb	5	5	6	6	3	-	8	10	2	4	1	2	3
32	Acel-i Sâni	11	8	7	8	4	3	2	2	4	-	3	-	2
33	Karamançav	12	8	3	5	6	3	5	10	7	2	5	4	3
34	Ağpınar	11	10	5	7	6	1	7	3	1	3	-	-	3
35	Kale	2	3	3	1	4	1	-	2	-	-	3	-	1

36	Hacı İshâk	6	3	3	7	1	3	5	2	-	3	1	-	1
37	Burhan Kethüdâ	30	21	12	12	7	15	10	14	2	4	6	5	8
38	Hacı Yusuf	8	5	2	4	1	2	1	3	1	5	-	-	-
39	Hacı Kemal	11	4	7	6	3	5	3	3	3	4	3	3	-
40	Kundistan	1	-	2	2	3	-	1	1	1	-	-	-	1
41	Acel-i Ūlâ	7	4	1	4	2	3	1	4	3	5	1	-	3
42	Sofular	8	2	2	3	-	3	2	1	2	1	1	-	-
Tpl		311	209	191	180	145	139	139	138	85	84	63	43	41

Tablo 3. Çorum Mahallelerinde En Çok Kullanılan Erkek İsimleri ve Mahallelere Göre Dağılımı-II.

S. No	Mahalle Adı	Abdullah	Veli	Memiş	Yusuf	Musa	Salih	Hızır	Abdulkadir	Abdurrahm	Feyzullah	Satılmış	Emin	Bektaş	Elvan
1	Hacı Recep	3	-	2	-	2	-	-	-	-	-	1	1	-	2
2	Çiriş	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3	Pazar	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-
4	Pûşyân	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5	Medrese	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
6	Yavru Turna	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1
7	Şeyhler	1	-	-	-	-	1	2	1	-	-	-	-	-	-
8	Fatma Bacı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9	Nurullah	-	1	-	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-
10	İsa Halife	1	-	-	-	-	-	1	1	-	1	-	-	-	-
11	Çöplü	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12	Gülabibey	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13	Azâb Ahmed	2	-	3	-	1	-	1	1	1	-	-	-	-	-
14	Ümid Halife	1	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
15	Sancakdâr	-	-	1	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-
16	Çebni	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
17	Hacı Gevân	-	1	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	1

18	Karakeçili	1	1	-	-	-	-	1	-	-	1	-	1	-	-
19	Çiftlik	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
20	Sağrıçı	3	1	-	-	-	4	-	1	-	2	-	-	-	-
21	Çakır	2	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
22	Cami-i Kebîr	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
23	Uç	1	-	2	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-
24	Hacı Nasrullah	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
25	Şarkiyân	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
26	Tepecik	1	1	-	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-
27	Hacı Davud	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
28	Hacı Nurullah	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-
29	Narlıoğlu	-	1	1	-	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-
30	Emir Ahmed	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
31	Şeyh Eyyüb	-	3	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-
32	Acel-i Sâni	2	1	-	1	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
33	Karamançavuş	1	3	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
34	Ağpınar	3	-	1	1	-	2	-	1	1	-	-	-	-	-
35	Kale	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
36	Hacı İshâk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
37	Burhan Kethüdâ	2	4	-	3	3	-	-	-	1	-	1	-	1	-
38	Hacı Yusuf	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
39	Hacı Kemal	1	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
40	Kundistan	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-
41	Acel-i Ūlâ	2	1	1	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-
42	Sofular	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Toplam		35	22	15	13	12	12	11	8	8	7	6	5	4	4

Tablolarda görüldüğü gibi, kullanılan isimlerin büyük çoğunluğu Arapça kökenli olup, Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Çorum'da da, Hz. Peygamber'in adının Türkçeleşmiş şekli olan *Mehmed* ve yine Hz. Peygamber'in diğer isimleri arasında yer alan *Ahmed* ve *Mustafa* isimlerinin yaygın olarak kullanıldığını görmekteyiz. Bu 3 isim, 16. yüzyılda da Çorum kazasında en çok kullanılan isimler olup *Mehmed* 604, *Ali* 472, *Mustafa* ise 441 kişinin adı olmuştur (Kurt, 1995: 211-247). Kur'an'da geçen İbrahim, İsmail, Süleyman gibi peygamber isimleri de yaygın bir şekilde

kullanılmıştır. Ayrıca Ehl-i Beyt'e ait "Ali, Hasan, Hüseyin, Osman, Ömer, (Ebu) Bekir" isimlerde yaygın olarak kullanılmıştır.

Tereke kayıtlarına göre, mahallelerde en yaygın olarak kullanılan kadın isimlerinin başındaysa %12,5 oranıyla Emine gelmektedir. Akabinde ise %12,4 oranıyla Fatıma ismi gelmektedir. Bu iki ismin yanında Asiye, Aişe, Dudu, Meryem, Şerife, Şakire, Zeliha, Kezban, Nuriye ve Hatice isimleri kullanılan tüm isimlerin %65,8'ini meydana getirmektedir (Korkmaz, 2003: 216).

Çorum temettüat defterlerine göre, 1844-1845 yıllarında 77 farklı isimli hane reisi bulunmaktadır. Bu kişilerin 59'u Mehmed, Ahmed, Veli gibi tek isimli iken, 18'i Mehmed Emin, İbrahim Edhem, Osman Hilmi gibi çift isimlidir. XIX. yüzyılın ortalarında Çorum'da ailelerin çocuklarına en çok Mehmed ismini verdiğini görmekteyiz. İncelediğimiz defterde de Mehmed ismi 311 hane reisinin adı olup açık ara en öndedir. Mustafa ismi 209 defa geçmekte olup, Mehmed isminden sonra en çok kullanılan isimdir. Yine Ali ismi 189 kişide, Osman 180, Hasan 144, Ahmed 139, Hüseyin 138, Ömer 138, İbrahim 85, (Ebu) Bekir 84, İsmail 63, Süleyman 43 ve Halil ismi ise 43 kişide karşımıza çıkmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere dini içerikli isimler ön planda olup, peygamber ve Ehl-i Beyt sevgisinden dolayı dini mahiyetli bu isimlerin çokça tercih edildiğini söyleyebiliriz.

Tablo 4. Çorum Merkez Kazasında En Fazla Kullanılan Arapça Şahıs İsimleri ve Oranı

İsim	Kullanım Adedi	%
Mehmed	311	18
Mustafa	209	11
Ali	191	10
Osman	180	10
Hasan	145	8
Ahmed	139	7
Ömer	139	7
Hüseyin	138	7
İbrahim	85	5
Bekir	84	5
Halil	41	2
Abdullah	35	2
Veli	22	1
Diğer Arapça isimler ⁵	132	7
Toplam	1851	100

İncelediğimiz 1991 şahıs adının tablodan da anlaşılacağı üzere %93'ü Arapça kökenlidir. İsmail, Süleyman ve Yahya gibi İbranice kökenli isimler ise ikinci sırada gelmektedir. Bunların oranı %6'ya tekabül eder. Memiş, Satılmış, Bektaş, İbil gibi Türkçe isimler ise sadece %1 oranındadır. Ayrıca Alemdar gibi Arapça ve Farsça kökenden gelenler ile Mecnun Baba, Hızır Baba, Hacı Baba gibi Arapça-Türkçe kökenden gelen isimlere de rastlamaktayız. Burhankethüda Mahallesi'nde ikamet eden ve Attarlık (iğne iplik vesaire satan kimse (Devellioğlu, 2002: 52) mesleği ile ilgilenen Mecnûn Baba'nın önünde Derviş olarak not düşülmüştür. Baba sıfatı daha çok tekke kültüründe ve Alevi inancında karşımıza

⁵ Yusuf, Musa, Salih, Hızır vd. gibi tek isimli Arapça kökenli şahıs adlarının toplamı 109'tür. Osman Hilmi, Mehmed Emin, Mehmed Arif, Cemal Abdullah, Ahmed Hüseyin, Abdullah Abbas, Arif Ali, Ali Ömer, Hüseyin Ömer, Mehmed Ali, Abdullah Abbas, Hasan Ömer gibi çift isimli Arapça isimlerin toplamı 23'tür.

çıkılmaktadır. Bu şahıs babasından postnişinliği (tekke şeyhi) (Devellioğlu, 2002:867) devralacağı için böyle bir isim verilmesi kuvvetle muhtemeldir.

Tablo 5. Çorum Merkez Kazasında Kullanılan Diğer İsimler

Köken	İsim	Adedi	Toplam %
İbranice	İsmail	63	107
	Süleyman	43	%77
	Yahya	1	
Türkçe	Memiş	15	26
	Satılmış	6	%18
	Bektaş	4	
	İbil	1	
Farsça	İmirze	1	1 %1
Arapça+ Türkçe	Mecnun Baba	1	4
	Hızır Baba	1	%3
	Mustafa Kavacık	1	
	Haşim Kavacık	1	
Arapça+ Farsça	Alemdar	1	1 %1

Arapça karşısında diğer isimlerin oranı %7'dir. Bunun %6'sını Arapça ve %1'ini Türkçe kökenli şahıs adları oluşturmaktadır. Ayrıca *Mustafa Kavacık* ve *Haşim Kavacık* bu isimler arasında istisnadır. Kavacık bir yer (köy) ismidir. Araştırma konusu olan defterde diğerlerinden farklı olarak *Haşim Kavacık temettüatı*, *Abdioğlu Mustafa Kavacık emlak ve temettüatı* olarak geçmektedir. Bunun bir isim mi yoksa Kavacık köylü olup ismi gibi özdeşleşmiş bir lakap mı olduğunu anlamak güçtür. 1844-1845 yıllarında yaklaşık 10 bin nüfuslu olan Çorum'da isimleri nüfusa oranladığımızı şöyle bir sonuç çıkmaktadır:

Tablo 6. Erkek İsimlerinin Genel Nüfusa Göre Dağılımı

Sıra No	İsim	Kullanım Adedi	Kullanım Oranı (%)
1	Mehmed	311	15,6
2	Mustafa	209	10,5
3	Ali	191	9,6
4	Osman	180	9
5	Hasan	145	7,3
6	Ahmed	139	7
7	Ömer	139	7
8	Hüseyin	138	6,9
9	İbrahim	85	4,3
10	Bekir	84	4,2
11	İsmail	63	3,2

12	Süleyman	43	2,2
13	Halil	41	2,1
14	Abdullah	35	1,8
15	Veli	22	1,1
16	Memiş	15	0,8
17	Yusuf	13	0,7
18	Musa	12	0,6
19	Salih	12	0,6
20	Hızır	11	0,6
21	Abdulkadir	8	0,4
22	Abdurrahman	8	0,4
23	Feyzullah	7	0,4
24	Satılmış	6	0,3
25	Emin	5	0,3
26	Bektaş	4	0,2
27	Elvan	4	0,2
28	Diğer	39	2
29	Çift İsimli Olanlar	22	1,1
Toplam		1991	100

Tabloyu incelediğimizde *Mehmet, Mustafa, Ali, Osman, Hasan, Ahmet, Ömer ve Hüseyin*'in toplam nüfusun %72,9'una tekabül ettiğini görmekteyiz. Ayrıca tabloda olmayan, *Himmat*⁶ ismi 3, *Seydi*⁷ 3, *Abbas*⁸ 2, *Abidin*⁹ 2, *Emrullah*¹⁰ 2 ve *Abdülbaki*¹¹ 1, Hacı Recep Mahallesi'nde ikamet eden *Yunus, İbil, Eyüp* isimleri 1, Pûşiyân Mahallesi'nde ikamet eden *Kadir, Sadık, Cafer* isimleri 1, Şeyheyyüp Mahallesi'nde ikamet eden *Hamza, Mes'ud, Abdurrahim, Abdülgafur* isimleri 1, Acel-i Ūlâ'da ikamet eden *Selim, Abdülkerim* isimleri 1, Hacı Gevân Mahallesi'nde ikamet eden *Yahya ve Alemdar* isimleri 1, Emir Ahmed Mahallesi'nde ikamet eden *Veyis ve Kadı* isimleri 1'er Karakeçili Mahallesi'nde ikamet eden *Kereb ve Sadeddin* isimleri 1, Azâb Ahmed Mahallesi'nde yaşayan *Bâyezid* ismi 1, Yavru Turna Mahallesi'nde yaşayan *Müslim* 1, Şeyhler Mahallesi'nde yaşayan *Şakir* 1, Çöplü Mahallesi'nde yaşayan *Said* 1, Karamançavuş Mahallesi'nde yaşayan *Mahmud* 1, Ağpınar Mahallesi'nde yaşayan *Abdülaziz* 1, Hacı İshâk Mahallesi'nde yaşayan *Fethullah* 1 ve Burhan Kethüdâ Mahallesi'nde yaşayan *İmirze* ismi 1 kişide olmak üzere bu isimler, hane reisleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çorumlu ebeveynler çocuklarına ad koyarken sadece tek isim vermemiş bugün de moda olan iki isim verme geleneğine uymuşlardır. Bunların yekûnu 22 kişidir. Gülabibey, Tepecik ve Hacı Yusuf Mahallelerinde yaşayan *Mehmed Emin* isimli 3'er hane reisi vardır. Şeyhler ve Sağrıca mahallelerinde *Mehmed Arif* 2'er; Çiriş ve Hacı Davud Mahallelerinde *Ali Osman* 2'er; Hacı Recep Mahallesi'nde *Abdulkerim* 1'er; Çöplü Mahallesi'nde *Osman Hilmi* 1'er;

⁶ Karamançavuş (2) ve Çebni (1) mahallelerinde ikamet etmektedirler.

⁷ Hacı Davud (2) ve Azâb Ahmed (1) mahallelerinde ikamet etmektedirler.

⁸ Medrese (1) ve Tepecik (1) mahallelerinde ikâmet etmektedirler.

⁹ Yavru Turna (2) Mahallesi'nde ikamet etmektedirler.

¹⁰ Hacı Recep (1) ve Çiftlik (1) mahallelerinde ikamet etmektedirler.

¹¹ Sancakdâr Mahallesi'nde ikâmet etmektedir.

Yavru Turna Mahallesi'nde Cemal Abdullah 1'er; Burhan Kethüdâ Mahallesi'nde Mecnûn Baba 1'er; Hacı Davud Mahallesi'nde Ahmed Hüseyin 1'er; Karamançavuş Mahallesi'nde Arif Ali 1'er; Emir Ahmed Mahallesi'nde Ali Ömer ve Hacı Baba 1'er; Tepecik Mahallesi'nde Hüseyin Ömer 1'er; Sofular Mahallesi'nde Mehmed Ali 1'er; Çiftlik Mahallesi'nde Abdullah Abbas 1'er; Şeyheyyüp Mahallesi'nde İbrahim Edhem, Mustafa Kavacık ve Haşim Kavacık 1'er; Acel-i Ülä' da Hasan Ömer ve Hızır Baba 1'er kere geçen isimlerdir. Ayrıca incelediğimiz defterde hiçbir gayrimüslim ismine de rastlamadığımızı vurgulamak gerekmektedir.

1844-1845 yılına ait Çorum temettüat defterlerinde herhangi bir gayrimüslim mahallesine hatta ismine rastlanmamaktadır. Yalnızca 5 *Ermenioğlu* ile 2 *Macaroğlu* lakaplı gayrimüslim olma ihtimali olan hane reislerini tespit etmekteyiz. *Ermenioğlu* isimli olanlar, *Ermenioğlu Memiş*, *Ermenioğlu Ali*, *Ermenioğlu Mehmed*, *Ermenioğlu Mustafa*, *Ermenioğlu Abdulkadir* dir. İsimlere baktığımızda, Peygamber Efendimizin (s.a.v.) *Muhammed* isminin Türkçeleşmiş hali *Mehmed* ve yine 4 büyük adından biri olan *Mustafa'nın*, sıklıkla karşımıza çıkması ve hâlâ günümüzde de kullanılan Müslüman isimlerinin olması bu kişilerin ihtida ederek, Müslüman isimleri aldıklarını düşündürmektedir. Zira Osmanlı toplumundaki gayrimüslimler iyi bir meslek erbabıydı ve Ermeniler arasında değirmencilik mesleği yoğun olarak yapılmaktaydı. Bu 5 Ermeni'den *Ermenioğlu Ali* ile *Ermenioğlu Mehmed*, değirmencilik mesleği ile iştiğal etmektedir. *Ermenioğlu Mustafa'nın*, *erbâb-ı ziraat* yani ziraat ustası ve ziraatla uğraşmakta olup *Ermenioğlu Abdulkadir'in* de *Asâkir-i Nizâmiye'de* olması bu savımızı kuvvetlendirmektedir ya da halk arasında aşağılamak amacıyla söylenmiş lakap olma ihtimali az da olsa muhtemeldir. Bu 5 Ermeni içerisinden sadece *Ermenioğlu Memiş*, *amel-mânde* olup iş göremez durumdadır. *Macaroğlu* lakabına gelecek olursak, Şeyhler Mahallesi'nde ikamet eden ve *Macaroğlu sülale* adını almış olan bu oymağın adını, eski Türk yurdu olan Semerkant'taki bir aşiretten aldığını bilmekteyiz. Ayrıca *Macaroğlu Aşireti'nin*, konar-göçer Türkmen taifesine bağlı olduğu bilinmektedir (Uçaklı, 2015: 163). Şeyhler Mahallesi'nde tahriri yapılan, *Macaroğlu Bekir*, *erbâb-ı ziraat* iken, *Macaroğlu Osman* ise ırğattır.

III. Sülale Adları

Çorum merkez mahallelerinde, *oğlu* kelimesi toplam 1876 defa kullanılmıştır. *Zâde 51*, *sabî 12*, *karındaşı 5*, *yetim 5*, *mahdümü 4*, *eytâmı* kelimesi de sadece 1 defa kullanılmıştır. Kullanılan isimler genellikle birbirine benzemektedir. Günümüzde olduğu gibi, eskiden de toruna *Pîrmehmedoğlu Mehmed*, *Hacımehmedoğlu Mehmed*, *Karaahmedoğlu Ahmed Baba* gibi dedesinin isminin yanı sıra; babasının mesleğini içeren *Helvacıoğlu İbrahim*, *Kalaycıoğlu Mustafa*, *Kâltakçıoğlu Gür Hüseyin* gibi sosyal durumunu içeren isimler de verilmiştir. Ayrıca babasının fiziksel özellikleri de kullanılan lakaplara *Köribrahimoğlu Ömer*, *Kelmustafaoğlu Satılmış*, *Topalhimmetoğlu Ali* olarak yansımıştır. *Hacıabdurrahmanoğlu Hacı Mehmed*, *Mü'ezzinoğlu Hacı Hüseyin*, *Kadiömeroğlu Molla Osman* gibi dini mahiyetli lakaplar da Çorum temettüat defterlerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte *Ermenioğlu*, *Boşnakoğlu*, *Macaroğlu*, *Tataroğlu*, *Arnavutoğlu* gibi ırksal lakaplar ile *Caniklioğlu Ahmed*, *İslambolluoğlu Hacı Mehmed*, *İzmirlioğlu Hacı Ömer* gibi doğduğu veya geldiği yeri belirten yer adları da kullanılmıştır. Çorum temettüat defterlerinde kullanılan sülale adlarında kişilerin, babalarının veya kendilerinin sosyal ve dini durumu, fiziksel özellikleri, mesleği, geldiği veya doğduğu yer, ırkı gibi özellikleri kendisine verilen lakaplara yansımıştır.

Tablo 7. XIX. Yüzyıl Ortalarında Çorum Mahallelerinde En Çok Kullanılan Sülale Adları

S. No	Sülale Adı	Kullanım Adedi
-------	------------	----------------

1	Kürtoğlu	15
2	Saraçoğlu	11
3	Tataroğlu	10
4	Velidedeoğlu	10
5	İmâmoğlu	9
6	Kırıkoğlu	9
7	Semercioğlu	9
8	Abdülkadiroğlu	8
9	Çavuşoğlu	8
10	Demircioğlu	8
11	Emirahmedoğlu	8
12	Karağözoğlu	8
13	Mü'ezzinoğlu	8
14	Araboğlu	7 ¹²
15	Helvacıoğlu	6 ¹³
16	Abdâloğlu	5 ¹⁴

Yukarı kısımda da belirttiğimiz gibi bir kişinin ad, unvan almasında babasının sosyal, dinî veya fiziki durumu çok önemlidir. Anadolu'nun hemen hemen her yerinde olduğu gibi Çorum'da da durum böyledir. Öyle ki *Fatmaoğlu* ve *Gülhatunoğlu* olmak üzere sadece 3 kişi sülale adını babasından değil de annesinden tevarüs etmiştir. Bunlardan Gülhatun Mehmed Hacı Kemal Mahallesi'nde Hane 5 Numara 5'te ikamet ederken, Hacı Davud Mahallesi'nde Hane 39 Numara 39'da ikamet eden Fatmaoğlu Mustafa ile Burhan Kethüdâ Mahallesi'nde, Hane 64'te ikamet eden Fatmaoğlu Musa sülale ismini babadan değil de anneden tevarüs almıştır. Zaten hem sülale adı olması hem de Çorum'da Fatmabacı adlı bir mahalle olması, bu şahsiyetin Çorum'da iz bırakmış biri olduğunun en önemli göstergesidir.

Çorum Merkez Kazasında Kullanılan Sülale İsimlerinin Tasnifi

İrksal

Kürt, Tatar, Arab: 32.

Yer İsimleri

Karamanlı, Kars: 17.

Meslek

Saraç, İmam, Semerci, , Demirci, Mü'ezzin, Helvacı, Bakkal, Kaltakçı, Kayış, Kayyum, Nalçacı, Boyacı, Sivacı, Balcı, Bozacı, Çilingir, Kethüda, Uncu, Kadı: 148.

Askeri

¹² Abdioglu, Bakkaloğlu, Damaroğlu, Gökgözoğlu, Hançerlioğlu, Kaltakçioğlu, Kayışoğlu, Kayyumoğlu, Nalçacıoğlu, Uzunoglu.

¹³ Aşiroğlu, Boyacıoğlu, Cündilioğlu, Çakırhoğlu, Eşmeoğlu, Güllüoğlu, Hacıbiloğlu, Hayrihaliloğlu, Helvacıoğlu, Kadioğlu/zâde, Kadifeoğlu/zâde, Karamanlıoğlu, Kapısızoğlu, Karskadısıoğlu/zâde, Muradoğlu, Satiroğlu, Sivacıoğlu.

¹⁴ Ayvazoğlu, Balcıoğlu, Başbüyüköğlu, Bozacıoğlu, Budakoğlu, Çilingiroğlu, Kadirbeyoğlu, Karskadısıoğlu/zâde, Kethüdâoğlu, Köseoğlu, Seferoğlu, Şabanoğlu, Şabanbölükbaşioğlu/zâde, Topaloğlu, Topalhasanoğlu, Tulukoğlu, Uncuoğlu.

Çavuş, Bölükbaşı: 13.

Fiziki Kusur/Özellik

Karagöz, Gökgöz, uzun, topal, başbüyük, köse, kırık: 44.

Eşya

Satır, çilingir, kadife, hançerli, kapısız, kayış, tuluk, (Pekmez, peynir, yağ vb. şeyler koymaya yarayan ya da yayık olarak kullanılan deri, tulum bk. www.tdk.gov.tr, 18.01.2018, 20.01.

İsim

Velidede, Abdülkadir, Emirahmed, Abdi, Hayrihalil, Sefer, Şaban, Hasan, Kadir, Murad: 65.

Dini içerikli

Velidede, Hacıbil, Abdâloğlu, Mü'ezzin, İmam: 38.

Kadın İsmi

Fatma, Gülhatun, Güllü: 9.

Yiyecek/İçecek

Aşır, Helva, Bal, Boza: 22.

Diğerleri

Damar, Cündili, Çakırlı, Eşme, Ayvaz, Budak: 35.

Tablo 8. Çorum Merkez Kazasında Kullanılan Sülale İsimlerinin Tasnifi

Tasnif	Kullanım Adedi	%
Meslek	148	32
Ad Kökenli	65	14
Fiziki Özellik/Kusur	44	9
Eşya	42	9
Dini İçerikli	38	8
Irksal	32	7
Yiyecek/İçecek	22	5
Yer Adları	17	4
Askerî	13	3
Kadın Adları	9	2
Diğer	35	7
Toplam	465	100

Sonuç ve Değerlendirme

Çorum şehri, 19. yüzyılın ortalarında yaklaşık on bin nüfusuyla orta ölçekli bir Anadolu kentidir. 1844-1845 yıllarına ait Çorum merkez kazasının temettüat defterlerinin incelenmesiyle elde ettiğimiz verilere göre Çorum şehrinde 42 mahalle ve 1998 hane reisi bulunmaktadır. Mahallelerin tamamı Müslüman mahalleleri olup, gayrimüslim mahalle bulunmamaktadır. Nitekim incelediğimiz 1998 kişi adında da hiçbir gayrimüslim adına rastlanılmamış olması bunu doğrulamaktadır. İncelediğimiz defterde ebeveynler çocuklarına toplam 77 farklı isim vermişlerdir. Bu yıllarda yaygın olarak kullanılan isimler *Mehmed, Mustafa, Ali, Osman ve Hasan'dır*. Bu beş isimli hane reisi toplam 1036 kişi olup bunu nüfusa oranladığımızda, nüfusun % 52'sine tekabül etmektedir. Kullanılan isimlerin büyük çoğunluğuysa dini mahiyetlidir.

1844-1845 Çorum temettüat defterlerinden faydalanmak suretiyle toplam 67 farklı sülale adı tespit edebilmekteyiz. En çok kullanılan sülale adları: *Kürtoğlu, Saraçoğlu, Tataroğlu, Velidedeoğlu,*

İmamoğlu, Kırıkoğlu ve Semercioğlu'dur. 15 adet kullanımıyla Kürtoğlu en çok kullanılan sülale adıdır. Akabinde 11 adet kullanımıyla Saraçoğlu gelmektedir. Bu sülale adları, kişilerin babalarının veya kendilerinin sosyal ve dini durumu, fiziksel özellikleri, mesleği, geldiği veya doğduğu yer, ırkı gibi özellikleri gibi karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Sonuç itibariyle, 1844-1845 Çorum temettüat defterlerine bağlı kalarak vermiş olduğumuz bu veriler, 19. yüzyıl ortalarında Çorum şehrinde kullanılan şahıs ve sülale adlarını tespit ederek kentin sosyal durum ve canlılığını ortaya koymaktan ibarettir.

KAYNAKLAR

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), Maliye Varidât Muhasebesi Temettüat Defterleri (MLD. VRD. TMT. d.)** genel koduyla kayıtlı, Çorum Kazasına ait 00395- 00396- 00402- 00403- 00408- 00409- 00410- 00412- 00414- 00418- 00420- 00426- 00428- 00431- 00432- 00433- 00436- 00440- 00443- 00444- 00469- 00470- 00473- 00476- 00479- 00482- 00484- 00486- 00488- 00489- 00503- 00508- 00509- 00512- 00517- 00522- 00532- 00538- 00562- 00570- 00573- 00576 defterler.
- Ak, İlyas, (2017), *Temettüat Defterlerine Göre Çorum Merkez Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı (1844-1845)*, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aktüre, Sevgi, (2015), "19. Yüzyılda ve 20. Yüzyıl Başında Çorum", 5. Hitit Festivali Komitesi Çorum Tarihi, Ankara: Çorum Belediyesi Kültür Yayını: s. 123-165.
- Açkel, Ali, (2008), "Rum Eyaleti", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA), C. 35, Ankara, s. 225-226.
- _____ (2003), "Artukabad Kazasında Türk Kişi Adları (1455-1520)", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 13, S. 2, s. 305-355.
- Bulduk, Üçler, (1992), "Çorum Sancağının Osmanlı İdari Teşkilatında Yeri-I", Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM), S. 3, s. 129-167.
- Demir, Alpaslan, (2011), "16. Yüzyılda Kelkit Kazası'nda Şahıs Adları" Newssa, Vol: 6, Number: 1, s. 145-180.
- _____ (2012), "Zile Kazası'nda Şahıs Adları", Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi, C. 5, S. 21, s. 61-75.
- Devellioğlu, Ferit, (2010), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Efe, Ayla, (2002), *Muhassıllık Teşkilatı*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Eröz, Mehmet. (1972), "Türk Onomastiği Bakımından Adapazarı Yer Adları", 1970-1971 Ders Yılı Sosyoloji Konferansları, İst. Üniv. Yayınları 1728, İkt. Fak. Yay. 310, s. 107-119, İstanbul.
- Güran, Tefik, (1985), "Ondokuzuncu Yüzyıl Ortalarında Ödemiş Kasabasının Sosyo-Ekonomik Özellikleri", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ömer Lütfi Barkan'a Armağan Özel Sayısı: s. 301-319.

Hanılçe, Murat, (2013), "Vatan Topraklarındaki İmza: Türk Yer Adları, Zile Kazası Örneği (1455-1575)", Turkish Studies, Vol: 8/2, p. 89-135.

_____ (2013), 1812-1813 Tarihli (16 Numaralı) Tokat Şer'ıye Sicili, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınlar.

_____ (2016), "Osmanlılar Zamanında Alaca (XV VE XVI. Yüzyıl)", Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu, C. 1, 28-30 Nisan 2016, Hitit Üniversitesi ve Çorum İnsani Değerler Platformu, Çorum: Salmat Basım Yayım, s. 789-811.

Kara, Adem, (2008), Osmanlı Teşkilat Yapısı İçerisinde Çorum Sancağı, İstanbul: IQ Yayıncılık.

Korkmaz, Şerif, (2003), Çorum'un İdarî, Sosyal ve Ekonomik Yapısı (Tanzimat-II. Meşrutiyet), Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Kurt, Yılmaz, (1991), "Adana Sancağı'nda Kişi Adları", DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, C. XV. S. 26, s.169-252.

_____ (1993), "Sivas Sancağı'nda Kişi Adları", OTAM, S. 4, s. 223-289.

_____ (1995), "Çorum Kazası Kişi Adları (XVI. Yüzyıl)", Belleten, C, LIX, S. 224: s. 211-247.

Kütükoğlu, Mübahat, (1995), "Osmanlı Sosyal ve İktisâdî Kaynaklarından Temettü Defterleri, Belleten, C, LIX, S. 225: s. 395-418.

Öztunç, Hüseyin Baha, (2013), Tanzimat Döneminde Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Manastır Şehri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Öztürk, Said, (2003), "Türkiye'de Temettüat Çalışmaları", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 1, S. 1: s. 287-304.

Serin, Mehmet, (1998), "Osmanlı Arşivinde Bulunan Temettüat Defterleri", Ankara: Başbakanlık I. Milli Arşiv Şurası, Tebliğler-Tartışmalar, Ankara, s. 717-728.

Şahin, İlhan, (1993), "Çorum", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 8, 2008, Ankara, s. 373-376.

Pakalın, Mehmet Zeki, (1993), Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. III, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Türklü, Mehmet Emin, (2016), "Tanzimat Döneminde Ancemaatin Vergi Uygulaması ve Yaşanan Usulsüzlükler Üzerine Bazı Şikâyetler (1841-1945)", Current Research in Social Sciences, C. 2, S. 3, s. 130-142.

Uluç, Sevim, (2015), "19. Yüzyılda ve 20. Yüzyıl Başında Çorum", 5. Hitit Festivali Komitesi Çorum Tarihi, Ankara: Çorum Belediyesi Kültür Yayını: s. 19-50.

Uçakcı, İsmail, (2015), Sivas, Kayseri, Niğde, Aksaray, Nevşehir, Kırşehir, Yozgat, Çorum, Kırıkkale, Çankırı Yöresi Oğuz Boyları. Aşiret, Oymak, Cemaatler I, Bozoklar, İstanbul: Bilgeoğuz.

Yurt Ansiklopedisi, (1982), "Çorum", C. III, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, s. 2009-2114.

<http://www.tdk.gov.tr>